

Kültürler Arası İletişimin Temel Kavramları ve Soruları

Basic Concepts And Questions Of Intercultural Communication

Базисните понятия и въпроси на комуникацията между културите

Cemâl ÇAKIR*

ÖZET

Bu yazı, kültürler arası iletişimle ilgili iki kitap hakkındaki değerlendirme yazılarının önemli bölümlerinin çevirisidir. Deal (2007) ve Smith (2006)'in kitapların içerikleriyle ilgili aktardığı bilgiler ve yorumlar aynen Türkçe'ye aktarılmaktadır. Çevirilerden sonra, iki kitabın değerlendirmesinde dikkat çeken kavramlar, ilkeler sıralanmakta ve bunların kültürler arası iletişim sahasına katkıda bulunabileceği belirtilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültürler Arası İletişim, Temel Kavramlar ve Sorular, Üst-ahlâk.

ABSTRACT

This paper is the translation of the important parts of the reviews of two books on intercultural communication. The pieces of information concerning the contents of the books, which Deal (2007) and Smith (2006) report, and their comments on the contents are directly translated into Turkish. After the translations, the concepts and principles in the reviews that attract attention are given, and it is maintained that these concepts and principles can contribute to the field of intercultural communication.

Key words: Intercultural Communication, Basic Concepts and Questions, Meta-Ethics.

РЕЗЮМЕ

Тази публикация е превод на важни части от коментарите върху две книги за комуникацията между културите. Информацията за съдържанието на книгите на Дeал /2007/ и Смит /2006/ и интерпретациите върху тях са преведени на турски дословно. След

* Yard. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, İngilizce Öğretmenliği Programı: ccakir@gazi.edu.tr

преводите се представят понятията и термините, върху които се привлича вниманието при анализа на двете книги, изброяват се принципите и се обръща внимание на това, че те могат да имат принос на арената на межкултурната комуникация.

Ключови Думи: межкултурна комуникация, основни понятия и въпроси, висш морал.

Dünyada değişik kültürlerden çok sayıda insanın, doğrudan temas kurma imkânına daha fazla sahip olduğu günümüzde, kültürlerarası iletişim alanlar arası çalışmaların temel konularının başında gelmektedir. Değişik kuramların, kavramların ve modellerin araştırıldığı, tartışıldığı, sentezlendiği ve önerildiği sahada yazılmış iki kitap hakkında yapılmış değerlendirilmelerin, çevirilerinin, ülkemizdeki kültür ve iletişim çalışmalarına katkı sağlayacağı şüphesizdir. Deal (2007) ve Smith (2006)in değerlendirme yazılarındaki teknik bilgiler ve özellikle kitapları kullanacak öğrencilere dönük öğütler çevrilmemiştir. Yalnızca kitabın içeriğiyle ilgili bilgiler ve yorumlar aynen Türkçe'ye aktarılmıştır. Bu çalışmanın devamı olarak, kültürler arası iletişim ile ilgili başka kitap, makale v.b. yayınların çevirileri de derginin gelecek sayılarında yayınlanacaktır. Kültürler arası iletişim konusuna genel bir giriş yapmaya yardımcı olabilecek bazı makaleler çevirinin sonundaki ekte sıralanmıştır.

Stella Ting-Toomey, insan iletişimi dalında profesörlük unvanına sahiptir. Kültürler arası yüz çalışmaları (facework), anlaşmazlık tarzları ve anlaşmazlık çözme yetisi konularıyla ilgili çok sayıda yayını vardır (www.intercultural.org/Connections/Ting-Toomey.htm). Deal (2007)in Ting-Toomey ve Chung (2005)'un kitabı hakkındaki değerlendirme yazısından çevrilmiş bölümler şöyledir:

Bu metin kapsamında seçilen konular, sahadaki en önemli kavramları, modelleri ve kuramları temsil etmektedir. Kitabın her bölümünün başlığı soru şeklinde verilmektedir ki, bu da sorgulayıcı bir tutumu teşvik ederek zihni öğrenmeye hazırlamak ve konuya giriş yapmak için etkili bir yoldur. Bölüm 1, kültürler arası iletişim konusunun neden çalışılması gerektiği gibi en önemli soruyla başlar ve bunun sebeplerini tartışır. Kültürler arası iletişim hakkındaki esnek görüşleri tanıtır ve (bilinçsiz yetisizlikten bilinçli yetiye uzanan) merdiven modelini sunar. Bu aşamaya uygun düşecek şekilde, bölüm yeni düşünceler ve terimlerle öğrencileri boğmaz.

Bölüm 2, sahanın en temel kavramlarından bazılarını tanıtır. Süreç modeliyle bağlantılı olarak, yararlı bir kültürler arası iletişim tanımı yapmadan önce, kültür ve buz dağı modelini tanımlar. Bölüm 2'nin en ilginç, benzersiz ve yararlı noktalarından birisi "süreç farkındalığıdır". Çoğu akademik çalışma "nasıl"dan ziyade "ne" ile ilgilenirken, bu yazarlar, kültürler arası iletişime ilişkin pek çok "nasıl"ın farkına varmaları konusunda okuyucuları yüreklendirirler ki; bu bakış çözümler-

meci, soyutlamacı Batı düşünüşünden çok bütüncü, bağlantıcı/çağrışımıcı Doğu düşünüşüyle aynı çizgidedir. Bundan dolayı, bu çerçevenin öğrencileri alışık olduklarından farklı bir pencereden bakmalarına yönelttiğine inanıyorum. Zihinsel esnekliğin kolaylaştırılması kendi içinde kültürler arası iletişim sahasının hedeflerinden biridir ve pedagoji açısından denge ve kapsamlılık sunar.

Bölüm 3, önce bireycilik/toplulukçuluk ve güç/mesafe kavramlarına vurgu yapar, sonra daha kısa bir şekilde pek çok ilave kalıbı irdelerek kültürel değer kalıplarını tanıtır. Bölüm çok sayıda kültürel değer kalıbına ek olarak bireyin toplumsallaşması konusunu da kapsadığından, bu kitabı okutanlar, üzerinde durmak için bazı "ilave kalıpları" tercih etmek isteyebilirler. "Kendini Bil" kutuları, öğrencilerin kendi değer yönelimlerinin farkında olmalarına yardımcı olmak bakımından, bu bölümün önemli unsurlarını teşkil ederler.

Bölüm 4, toplumsallaşma ve kimlik oluşturma ile başlayıp değişik kimlik gelişim modelleriyle devam ederek, kültürel ve etnik kimlikleri anlatır. Kültürler arası sınırın kalıcı bir biçimde aşılmasının irdelenmesi, kimlik konusundan kimlik şoku konusuna iyi bir geçiş sağlar, ki bu konu bir sonraki bölümde ele alınır.

... Bölüm 5, hem duyuşsal hem de zihinsel açıdan kültür şokunu inceler. Ayrıca, kültürler arası uyum modelleri ve yeniden-katılım şoku hakkındaki ayrıntıları verir. ... Bölüm 6, dilin ayırt edici özelliklerini ve de dil kullanımını yöneten kuralları tanımlayarak, dil ve kültür arasındaki ilişkiyi açıklar. Daha sonra, dünya görüşlerimizi, düşünce kalıplarımızı ve kültürümüzün diğer unsurlarını tanımlayan ve yaşatan dilimizin pek çok işlevinin bunları nasıl yaptığını anlatır.

Bölüm 7, geniş-bağlamlı/dar-bağlamlı iletişim ve doğrudan/dolaylı iletişim arasındaki farklar başta olmak üzere, kültürler arası sözlü iletişim tarzlarını kapsar. Bu farkları oldukça etkili bir şekilde açıklayan diyaloglar sunar. ... Sözsiz olmayan iletişim Bölüm 8'in konusudur ve sözsiz olmayan iletişimin önemini ve biçimlerini ele alır ve bunları sınır düzenlemeleri takip eder... Bölüm 9, topluluk-dışı olanlara karşı kalıp düşünceleri (klişeler, önyargı, ayrımcılık vs.) dikkate alır. İletişimde algının rolünün açıklanması ve etno-merkezcilik ve topluluk-içi/topluluk-dışı mensubiyet sınırlarının derinlemesine araştırılması bölümün ana konularındandır.

Kültürler arası anlaşmazlık (Bölüm 10), anlaşmazlık yönetimi açısından ele alınır ve bazen göz ardı edilen ama aslında çok büyük öneme sahip olan anlaşmazlığın arka plan etmenleri konusu vurgulanır. Bölüm, bir anlaşmazlık tarzı modelini betimler ve öğrencilerden anlaşmazlık çözümü için kullanacakları kendi yaklaşımlarını belirlemelerini ister. Her geçen gün önemi artan kültürler arası samimi ilişkiler konusu Bölüm 11'de incelenir ve ilk bakış açısı bireycilik/toplu-

lukçuluktur. Bölüm, insanları bir araya getiren etmenler ve de insanları birbirinden ayıran etmenleri inceler. ...Bölüm 12, hızla değişen dünyanın güncel konusu olan küresel kimliği ele alır. ...Bölüm 13, meta-ahlakı/üst-ahlakı kullanmak için gerekli kılavuzları ve prosedürleri kapsayan ahlaki konuları verir. Bölüm, bir kültürler arası keşif yolu modeliyle ve dinamik bir küresel lider olmaya yaracak fikirlerle sona erer ki, bu fikirler okuyucuları, metnin başlangıç noktası olan esnek kültürler arası iletişime geri götürür.

Igor Klyukanov, Doğu Vaşington Üniversitesi'nde iletişim dersleri vermektedir. Smith (2006)'in Klyukanov (2005)'un kitabı hakkındaki kitap değerlendirme yazısından çevrilmiş bölümler ise şunlardır (ç.n: Aşağıdaki çeviride bahsi geçen ve Nöro-Dil Programlama -Neuro-Linguistic Programming, NLP- ile çok yakın bağlantısı olan Palo Alto Grubu hakkında bilgi edinmek için www.creativity.co.uk/creativity/guhen/pag.htm adresine bakılabilir):

İlk birkaç bölüm, kültürlerin ayırt edilebilirliklerini nasıl yarattıklarını araştırır. Keşfederek öğrenme yöntemini takip ederek, kitabın her bölümü tartışmayı sürükleyen bir problem sorusuyla açılır. Kitap, bölümlerin toplamından daha çok, gerçekte bir dizi sorudan oluşmaktadır. Bu sorular bizi kavramlara ve ilkelere doğru yönlendirirken, birazcık gizemli olduklarını düşünüyorum.

İlk soru olan "Kimliklenme süreci nedir?" bizi *noktalama (punctuation)* ilkesine götüren sınır hatları tartışmasının zeminini oluşturur ki bu ilke, Palo Alto Grubu düşüncesinin ilginç bir uygulamasıdır (Watzlawick, Beavin, & Jackson, 1967). Sınır hatları kavramı, bölümün açılış sorusuna bir cevap oluştururken Klyukanov'un kullandığı merak uyandırıcı kavramlardan biridir. İkinci soru şudur: "Bilginin doğası kültürler arası iletişimi nasıl etkiler?" Sınır metaforunun devamı bilginin oluşturulmasındaki *belirsizlik (uncertainty)* ilkesine varır. Üçüncü soru belirsizliğin sonlanmamış doğasından fırlar: "Belirsizliği gidermek için nasıl anlam yaratırız?". Cevap dramatizmin ve hermenötik döngünün yoğun bir tartışması şeklinde gelir ve anlamları harekete geçirme ilkesi olan *uygulanabilirlik (performativity)* ile sonuçlanır. Son bölüm, kültürel ayırt edilebilirliklere odaklanarak, "Uygulamaya konulduklarında kültürel anlamlara ne olur?" sorusunu yönelir. Tam bu noktada, kültürel bilgi edinme ve kendimizi dünyaya yönlendirme sürecini açıklamak amacıyla, yararlı bir kavram olan *kültürel bakış (cultural gaze)* ile tanışırız. Bunun sonucunda ortaya çıkan ilke, kültürel bir harita çizmekle ilgili olan *konumsallıktır (positionality)*.

Kitabın ikinci bloğu kültürler arasındaki ortaklıklar ile ilgilidir. Yani, kültürler arasındaki bölünmeler arasına nasıl köprü kurulabilir? Beşinci soru şunun cevabını bulmaya çalışır: "Kültürler arası iletişimi mümkün kılacak genel bir şey var mıdır?" Bu soru *orantılılık (commensurability)* ilkesiyle ele alınır. Kültürel haritaları-

nı karşılaştırmak için, anlam oluşturmanın birçok düzeyi sistemler olarak incelenir. Altıncısı, "Kültürler arası iletişimin, anlamın biricikliğini ve aynılığını bir araya getirdiğini kanıtlayabilir miyiz?" sorusudur. Cevap olarak, Klyukanov'un ikili düşünüşe doğru doğal yönelim diye ifade ettiği şeye çare olarak, *devamlılık (continuum)* ilkesi önerilir. İkili zıtlıkları Descartes'a kadar götürürken (her ne kadar Fish, 1989. bu tür düşünüşün kökeninin Sofistlere kadar gidebileceğini iddia ediyor olsa da), ikili düşünüşü bilhassa batıya ait bir özellik olarak kabul etmekle iyi etmiş sayılabilir. Bu bakımdan, birkaçından en azından bahsedilmiş olmasına rağmen, standart Hofstede ve Hall boyutlarının alternatifleri üzerinde fazla durulmaması konusunda hayal kırıklığına uğradım. Hakkını teslim edelim ki Klyukanov devamlılık kavramını basit bir şekilde kullanmaz. Kitabın tamamındaki yaklaşımının belirgin özelliği olarak, sahanın genç araştırmacılarının kullanımını için anlamlı bir araç yaratmak gayesiyle, kelimenin orijinal kullanımının kökenlerine kadar iner ("sözcük adamı" olarak, Klyukanov'un sık sık sahanın anahtar kelimelerinin kökenlerine inmesini takdir etmişimdir). Bir devamlılığın, paylaşılan ve benzersiz alanların farkını görmek için sürekli olarak yeniden haritalanan "bir topolojik alan olarak anlaşılabilirliğini" söyler (s. 143). Ben ve öteki arasındaki mesafenin süregelen müzakeresinde, devamlılıklar kültürler arası iletişimde biricikliği ve aynılığı bir araya getirirler.

Diğer iki soruyla, Klyukanov dikkatini kültürler arası iletişimdeki devralınan gerilimlere çevirir. *Sarkaç (pendulum)* ve *etkileşim (transaction)* ilkeleri şu sorulara cevap ararlar: "Kültürler arası iletişimde değişimi ne sürükler?" ve "Değişik kültürlerden insanlar gerilimleri nasıl giderirler?" Sarkaç ilkesi, kültürler arası iletişimin diyalektik okumasına dayanır, ki bu da kitabın en özgün kısımlarından birisidir. Değişik kültürlerin ihtiyaçlarının ve isteklerinin (ki bunları konumlar olarak adlandırır) karşıtsal potansiyelinden ve her birinin toplum içindeki sesinden yola çıkarak, herhangi bir kültürler arası iletişimde mevcut olan diyalektik gerilimi, yaratıcı ve yıkıcı kapasitesiyle beraber ele alır. Bu gerilim, sekizinci sorunun ve de kişiler arası iletişim hakkındaki bir metinde kolayca görülebilecek anlaşmazlık çözme konusunun odak noktasıdır. Anlaşmazlıkla ilgili bölümde okuyucuların bulamayacağı tartışmalar, yüz (face) müzakeresi (her ne kadar Ting-Toomey'ye kısaca atıfta bulunulsa da), hiyerarşi, iktidar, statü, denetim merkezi ve anlaşmazlık olgusunun tarihi kökenleri hakkında olacaktır. Bütün bunların yanında, Klyukanov'un, kültürler arası anlaşmazlıklarda tavizin yerini resmetmek amacıyla *müzakare bölgesi (negotiating zone)* kavramını onaylaması çok ilgimi çekti. *Etkileşim (transaction)* ilkesi, bu müzakere bölgesi içinde işler, onun değişiyiyle, "yapıcı kültürler arası uzlaşma için potansiyel bu bölgede bulunmaktadır. Öyleyse, her iki taraf için ya böyle bir bölge yaratılmalı, ya da var olan bölge en üst potansiyeline çıkarılmalıdır" (s. 205).

Son iki soru şu çetrefilli konulara el atar: işbirliğinin bütün kültürler için doğru ahlaki seçenek olup olmaması, klişeleştirme ve bütünleşme. Kaynakların bir araya getirilmesinin ve bütünleştirilmesinin doğruluğu *sinerji (imece)* ilkesine dayandırılır. Kültürler arası iletişime dönük ortak ahlaki yaklaşımların tartışılmasından sonra, *sürdürülebilirlik (sustainability)* ilkesi, “köklerinde hayatın saygıdeğerliği ve ilişkiselliğine dair bilinç bulunan” ve işlerliğe sahip olan bir üst-ahlak (meta-etik) olarak ortaya konulur (s. 246).

Her iki kitabın değerlendirmesinde dikkat çeken kavramlar; zihinsel esneklik, süreç farkındalığı, esnek kültürler arası iletişim, geniş-bağlamlı ve dar-bağlamlı iletişim, kültürel haritalar, topluluk-içi/topluluk-dışı mensubiyet sınırları, yüz müzakeresi, müzakare bölgesi, bireycilik/toplulukçuluk, klişeleştirme ve üst-ahlak olarak sıralanabilir. Bu kavramlar ve Klyukanov’un modelini oluşturan noktalama, belirsizlik, uygulanabilirlik, kültürel bakış, konumsallık, orantılılık, devamlılık, sarkaç, etkileşim, sinerji ve sürdürülebilirlik ilkeleri, kültürler arası iletişim sahasında yapılacak çalışmalara katkıda bulunabilir.

EK-1

Kültürler Arası İletişim Konusuna Genel Giriş İçin Okunabilecek Bazı Makaleler Şunlardır:

1. Spencer-Oatey , H. And Jiang, W. Explaining cross-cultural pragmatic findings: moving from politeness maxims to sociopragmatic interactional principles (SIPs). *Journal of Pragmatics*, Volume 35, Issues 10-11, October-November 2003.
2. Goddard, C. and Wierzbicka, A. Cultural scripts: what are they and what are they good for? *Intercultural Pragmatics*, Vol.1: 2, November 2004.
3. Rajagopalan, K. Linguistic pragmatics: a discipline bedeviled by its own history? Implications for intercultural studies. *Intercultural Pragmatics*, Vol. 2: 1, January 2005.
4. Mey, Jacob L. Between culture and pragmatics: scylla and charybdis? the precarious condition of intercultural pragmatics. *Intercultural Pragmatics*, 1-1 (2004), 27-46.
5. Moeschler, J. Intercultural pragmatics: a cognitive approach. *Intercultural Pragmatics*, 1-1 (2004), 49-70.
6. Kecskes, I. A cognitive-pragmatic approach to situation-bound utterances. *Journal of Pragmatics*, Volume 32, Issue 5, April 2000.

7. Spencer-Rodgers, J. and McGovern, T. Attitudes towards the culturally different: the role of intercultural communication barriers, affective responses, consensual stereotypes, and perceived threat. *International Journal of Intercultural Relations*, 26 (2002).
8. Oetzel, J. G. and Ting-Toomey, S. Face concerns in interpersonal conflict: a cross-cultural empirical test of the face negotiation theory. *Communication Research*, Vol. 30 No. 6, December 2003 599-624.
9. Ting-Toomey, S. and Kurogi A. Facework competence in intercultural conflict: an updated face-negotiation theory. *International Journal of Intercultural Relations*, Vol. 22: 2, 1998.

KAYNAKLAR

DEAL, Christopher. (2007). "Book Review: Understanding Intercultural Communication". *International Journal of Intercultural Relations*.

TING-TOOMEY, Stella and CHUNG, Leeva. (2005). *Understanding Intercultural Communication*. Roxbury Publishing Company. Los Angeles.

SMITH, L. Ripley. (2006). "Book Review: Principles of Intercultural Communication". *International Journal of Intercultural Relations*.

KLYUKANOV, Igor. E. (2005). *Principles of Intercultural Communication*. Boston: Allyn and Bacon.

Gönül ne gezersin seyran yerinde
Âlemde her şeyin var olmayınca
Olura olmaza dost deyip gezme
Bir ahdine bütün yâr olmayınca

Yürü sôfi yürü, yolundan azma
Elin gıybetine kuyular kazma
Varıp her dükkânda metain çözme
Yanında mürşidin var olmayınca

Kalktı havalandı gönlümün kuşu
Kavga, gıybet etmek kötünün işi
Üstadın tanımaz bunda her kişi
Anın kim mürşidi er olmayınca

Varıp bir kötüye sen olma nöker
Çarhına değer de dolunu döker
Ne Hüdâ'dan korkar, ne hicap çeker
Bir kötüde namus âr olmayınca

Şah Hatâyî'm edem bu sırrı beyan
Kâmil midir cahil sözüne uyan
Bir baştan ağlamak ömredir ziyan
İki baştan muhip yâr olmayınca

Hatâyî